

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

กลวิธีในการรำเข้าพระเข้านางในการแสดงละคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของการรำเข้าพระเข้านาง วิเคราะห์กระบวนการทำรำและกลวิธีในการรำเข้าพระเข้านางในการแสดงละคร โดยผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร วรรณกรรม บทละคร การสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และศิลปิน โดยศึกษาการรำเข้าพระเข้านาง 4 ชุด คือ หน้าพาทย์เพลงโลม – ตระนอน ละครในเรื่องอิเหนา ชุดอิเหนาเกี่ยวกับบุษบา ละครพันทางเรื่องพระลอ ชุดพระลอเข้าห้อง และละครเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ชุดพระไวยเกี่ยวกับนางวันทอง

การรำเข้าพระเข้านาง หมายถึง การรำในบทเกี่ยวพาราตีระหว่างฝ่ายหญิงกับฝ่ายชาย โดยทำรำที่ใช้จะเป็นกระบวนการที่เลียนแบบมาจากท่าทางธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสุนทรีย์ของความรักที่บุคคลหนึ่งพึงมีต่ออีกบุคคลหนึ่ง

การรำเข้าพระเข้านางเป็นการรำอย่างหนึ่งที่สอดแทรกอยู่ในการแสดงละครเกือบทุกเรื่อง โดยมักจะอยู่ในบทของการเกี่ยวพาราตีของตัวละครที่เป็นตัวเอกของเรื่อง และเป็นส่วนที่ช่วยให้การแสดงมีครบทุกอรรถรส โดยเฉพาะบทเกี่ยวพาราตีนั้นจะเป็นบทที่สามารถสร้างอารมณ์ของผู้ชมให้รู้สึกคล้อยตามเนื้อเรื่องที่แสดง

การรำเข้าพระเข้านางเป็นการรำที่สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่ต้องอาศัยความรักมาเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตที่ทุกคนใฝ่ฝันและนำมาซึ่งความสุขสมหวัง ด้วยเหตุนี้ความสำคัญของการเข้าพระเข้านางหรือการเกี่ยวพาราตีจึงเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของตัวละคร

จากการศึกษาวรรณกรรมในอดีต กล่าวได้ว่าก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น แนวคิดของการนำเสนอเนื้อหาให้ความสำคัญต่อเรื่องราวทางศาสนาล้วนๆ จึงไม่ปรากฏว่ากวีผลิตงานวรรณศิลป์ เนื้อหาด้านอื่นๆ ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคกรุงศรีอยุธยาตอนต้น งานวรรณศิลป์ก็ขยายกว้างออกไป มีการแต่งวรรณกรรมที่นำเสนอแนวคิดหลากหลายมากขึ้น กวีที่เป็นทั้งพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และข้าราชการ ต่างนิยมและให้ความสนใจกับการสอดแทรกบทประพันธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราตีของคู่รักลงไปในเรื่องต่างๆ เป็นผลให้วรรณศิลป์ประเภทนี้มีอิทธิพลต่อการแสดงนาฏศิลป์ในระบุนั้น และในระยะต่อมาจนถึงปัจจุบัน

บทวรรณกรรมมีลักษณะวรรณกรรมของไทยมีต้นเรื่องจากประวัติศาสตร์ชาติไทย และประวัติศาสตร์ของชาติต่างๆ โดยวรรณกรรมไทยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งหลายลักษณะ ได้แก่

เพื่อเป็นแนวทางด้านคติธรรม เพื่อสมโภชพระนครและเพื่อใช้แสดงละคร คำประพันธ์หลายแบบ ไม่ว่าจะเป็น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร้อยแก้ว นิยมสอดแทรกบทเกี่ยวพาราสิบรจุไว้ ยกเว้นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ และวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับงานพระราชพิธี กวีผู้แต่งงานวรรณกรรม คือ องค์พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ และข้าราชการบริวาร ในองค์พระมหากษัตริย์ ในระยะต่อมาจึงปรากฏเป็นสามัญชนเนื้อความในบทเกี่ยวพาราสิประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรกอาจเป็นบทโคบายหนึ่ง ได้แก่ทชมโหม บทคิดคำนึง บทลักลอบ บทตัดพ้อ ส่วนที่สอง บทเกี่ยวพาราสิหรือ ไอ้โหม ส่วนที่สามบทสังวาสแล้วจากลา หรือ บทจากลา กวีให้ความสำคัญต่อบทเกี่ยวพาราสิไม่เพียงแต่ปรากฏในตัวเอกเท่านั้น แต่จะมีบทเกี่ยวพาราสิในตัวละครสำคัญตัวอื่นๆในเรื่องด้วย

การรำเข้าพระเข้านางปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หลักฐานสำคัญคือ การบันทึกในจดหมายเหตุลาลูแบร์ วรรณคดีปุณนิเวทคำฉันท์ และผลการวิจัยหัวข้อระบำสี่บท หลักฐานทั้ง 3 ชิ้นนี้ กล่าวถึงระบำ การจัดระบำในการแสดงละคร และเรื่องที่แสดงละคร ล้วนมีรูปแบบของการรำไอ้โหม เกี่ยวพาราสิ หรือรำเข้าพระเข้านางในการแสดงละครทั้งสิ้น โดยมีกระบวนการรำที่เป็นมาตรฐานสอดแทรกกับกระบวนการรำที่เลียนแบบมาจากธรรมชาติ ใช้ประกอบในเพลงหน้าพาทย์หรือประกอบบทร้องในเรื่องที่แสดง โดยใช้วิธีการนั่งรำและยืนรำ โดยมีการถ่ายทอดกระบวนการรำจากสู่ลูกศิษย์แบบตัวต่อตัว

บุคคลที่สืบทอดท่ารำแบบเข้าพระเข้านางจากวังสวนกุหลาบ คือ คุณครูลมูล ชมะคุปต์ คุณครูเฉลย สุขะวงษ์ และท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ซึ่งครูทั้งสามท่านได้รับการถ่ายทอดท่ารำมาจากคณะครูในวังสวนกุหลาบ ซึ่งคณะครูกลุ่มนี้ต่างก็ได้รับความรู้มาจากคณะครูในยุคคันธรัตนโกสินทร์อีกชั้นหนึ่ง ระยะต่อมาครูทั้งสามท่านเข้ามาทำงานในกรมศิลปากร และร่วมกันถ่ายทอดกระบวนการรำเข้าพระเข้านาง จนกระทั่งมีการใช้สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน

ผู้แสดง ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการคัดเลือกจากครูผู้สอนแล้วว่ามีความเหมาะสม ด้วยรูปร่างที่สมบุรณ์ หน้าตาดี และมีไหวพริบ มีการเตรียมความพร้อม ใส่ใจในเรื่องของความรู้ เข้าใจเนื้อเรื่องและบทบาทของตัวละครที่แสดงรวมถึงองค์ประกอบในการแสดง และได้รับการฝึกหัดเพื่อออกแสดง

บทร้องและทำนองเพลงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยในการดำเนินเรื่อง ลักษณะของกลอนบทละครเป็นกลอนสุภาพ ที่บรรจุทำนองเพลงร้องที่มีเนื้อหาในเรื่องของความรัก การเกี่ยวพาราสิ เช่น เพลง ไอ้โหม เพลงชาติรี เป็นต้น หรือบรรจุเพลงหน้าพาทย์เฉพาะที่ใช้ในการรำเข้าพระเข้านาง คือหน้าพาทย์โหม ตระนอน ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงรูปแบบของการแสดงละครแต่ละประเภทด้วย

วงดนตรีใช้วงปี่พาทย์สำหรับประกอบการแสดงมี 3 ขนาดด้วยกัน ได้แก่ วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ การนำไปใช้นั้นขึ้นอยู่กับโอกาส และสถานที่แสดง

ในส่วนของเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง การแต่งกายจะเป็นชุดเฉพาะของตัวละครที่แสดง มีรูปแบบเป็นไปตามประเภทของละครใน ละครนอก ละครพันทาง และละครเสภา ผู้แสดงต้องแต่งกายให้เป็นไปตามยศศักดิ์ของตัวละครในเรื่อง ซึ่งได้มีการกำหนดรูปแบบขึ้นเครื่องแบบหลวงเฉพาะละครแต่ละประเภท และใช้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

การรำเข้าพระเข้านางแต่เดิมนั้น ปรากฏว่าให้มีการจัดแสดงอยู่ในละครประเภทต่างๆ เป็นเครื่องราชูปโภคขององค์พระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากงานพระราชพิธี และงานรัฐพิธี ตามที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แสดงเพื่อทอดพระเนตร ซึ่งสถานที่ที่ใช้แสดงส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ของโรงละครที่มีลักษณะเป็นเวทียกพื้น มีฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งเป็นไปตามเหตุการณ์ของเรื่องที่แสดง

จากเรื่องที่ศึกษามีลักษณะความหลากหลายในการแสดง 4 ลักษณะด้วยกัน คือ จากการรำเพลงหน้าพาทย์โลม — ทรชนอน ละครในเรื่องอิเหนา ตอนสังข์ถ้ำ ละครพันทางเรื่องพระลอ ตอนพระลอเข้าห้อง และละครเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ ซึ่งเป็นชุดที่นิยมนำมาแสดง อนึ่งการรำเพลงหน้าพาทย์โลม — ทรชนอน ถือเป็นทำรามาตรฐานที่มีการบรรจุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอน ละครในเรื่องอิเหนาก็เป็นชุดการแสดงที่ได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป เป็นรูปแบบของละครรำในราชสำนักที่งดงาม ละครพันทางเรื่องพระลอมีลักษณะการเข้าพระเข้านางระหว่างพระ 1 คน กับนาง 2 คน และละครเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่มีลักษณะเนื้อเรื่องเป็นสามัญชน มีการรำที่เป็นท่าทางธรรมชาติ เช่นเดียวกับท่าทางของมนุษย์ในการเกี่ยวพาราสิกัน จึงทำให้รูปแบบของการเข้าพระเข้านางแตกต่างกันออกไป ตามประเภทของละคร ทำให้เห็นถึงกระบวนการรำที่มีกลวิธีและมีลักษณะของความหลากหลายในการรำเข้าพระเข้านางที่มีเนื้อความสื่อถึงการแสดงความรักเช่นเดียวกัน

การรำเข้าพระเข้านางในการแสดงละคร ผู้แสดงต้องศึกษาบทละครว่ามีเนื้อเรื่อง และการบรรจุเพลงที่สื่อถึงอารมณ์รักหรือเกี่ยวพาราสิ ให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และซาบซึ้งในบทบาทของตัวละครเป็นอย่างดี การแสดงดำเนินเรื่องไปตามเนื้อร้องในตอนที่แสดงว่าตัวละครมีบุคลิกอย่างไร อยู่ในสถานการณ์เช่นไร ซึ่งฉากในการแสดงก็จะกำหนดไว้แล้วตามเรื่องในบทละคร วิธีการปฏิบัติทำนั้งรำจะเป็นพื้นที่โดยเฉพาะไม่มีการเคลื่อนที่หรือย้ายตำแหน่งของตัวละคร คือ พระอยู่ด้านซ้ายนางอยู่ด้านขวา หรือแม้ในกรณีที่มีนาง 2 คน พระก็จะนั่งอยู่กับที่คือตรงกลางระหว่างนางเท่านั้น ส่วนวิธีการปฏิบัติทำยืนรำ การเคลื่อนไหว เคลื่อนที่ของร่างกายมีการใช้พื้นที่

ที่หลากหลายมากกว่านั้น การเข้าเกี่ยวนางสามารถปฏิบัติได้ทั้งด้านขวา ด้านซ้าย เดินเคลื่อนที่ตามไปรอบๆนางหรือเดินเป็นวงกลมก็ได้ แต่จะต้องเน้นท่าทางของการกระแซะเข้าหานางสลับกับถอนตัวถอยออกข้างเป็นระยะให้ได้จังหวะสืบเนื่องกัน เพื่อให้โอกาสนางได้ผลัดออกหรือเดินหนีบ้าง ให้เกิดอย่างสมจริงเป็นธรรมชาติ ในการใช้พื้นที่บนเวทีเคลื่อนที่ไปในทิศทางต่าง ๆ เป็นการดึงดูดสายตาผู้ชมให้ชวนคล้อยตามไปกับการแสดงละครอีกด้วย ผู้วิจัยพบว่าการดำเนินเรื่องของการรำเข้าพระเข้านาง เริ่มที่การเกริ่นบท จากนั้นก็เข้าไฮโลม เกี่ยวพาราสีตามลำดับในช่วงสุดท้ายเป็นบทจากลา ในความหมายที่จะสื่อว่าตัวละครตกลงปลงใจ หรือมีการร่วมรักกันนั้นจะจบลงด้วยเพลงหน้าพาทย์โลม – ทรนอน ทุกครั้ง

การรำหน้าพาทย์โลม – ทรนอน ปรากฏในการรำเข้าพระเข้านางในการแสดงละคร ซึ่งเป็นพระเอก นางเอกของเรื่อง หรืออาจเป็นตัวแสดงตัวเอกในตอนของการแสดงนั้น ๆ การรำในเพลงนี้มีกระบวนการทำรำที่เป็นมาตรฐานประกอบเพลงหน้าพาทย์ที่เป็นเพลงครุ ซึ่งทางนาฏยศิลป์ให้ความสำคัญ ใช้เฉพาะสำหรับการรำเข้าพระเข้านาง ให้ความหมายในการแสดงความรักเกี่ยวพาราสีของตัวละคร ลักษณะวิธีการปฏิบัติทำรำเป็นการนั่งรำ โดยพระจะนั่งอยู่ด้านซ้ายมือของนาง และนางจะนั่งอยู่ด้านขวามือของพระ ไม่มีการเคลื่อนสลับที่ ทำรำเป็นท่าเฉพาะที่ให้เห็นถึงการเข้าพระเข้านาง มีการถูกเนื้อต้องตัว และโลมในระดับต่าง ๆ และมีท่าจับที่เป็นเฉพาะของกระบวนการรำเกี่ยว ผู้แสดงนั่งรำคนเดียว ในการรำนั้นต้องมีการศึกษาเรื่องของกระบวนการทำรำกับจังหวะท่วงทำนองเพลงที่มีการกำหนดไว้ เพื่อจะได้นำมาปฏิบัติใช้อย่างถูกต้อง ส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งคือการเตรียมความพร้อมของร่างกาย และมีการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ จะส่งผลทำให้กระบวนการของทำรำมีความต่อเนื่องอย่างสวยงามเป็นธรรมชาติ การรำมีกลวิธีที่จะช่วยเสริมให้ผู้แสดงมีบุคลิกลักษณะที่ดี อีกทั้งปฏิบัติกระบวนการทำได้อย่างถนัดเกิดความคล่องตัว ได้แก่ การนั่งพับเพียบ การนั่งต้องมีการนั่งซ้อนเท้า การนั่งยกกัน เพื่อช่วยเสริมการนั่งให้มีระดับความสูงของตัวพระเมื่อทำท่าโลม ท่าจับ เป็นต้น และยังมีสิ่งที่จะช่วยในการเน้นจังหวะของการรำ คือการกระทบจังหวะ และการขยับสะอึกตัวตามจังหวะก่อนที่จะเปลี่ยนเสียงหรือเปลี่ยนท่ารำในลำดับต่อไป การแต่งกายในการรำเพลงนี้ผู้แสดงจะแต่งกายขึ้นเครื่องพระ ขึ้นเครื่องนาง หรือแต่งตามประเภทของละครที่แสดงและสีลักษณะของตัวละครนั้น ๆ พร้อมทั้งมีการจัดเตรียมอุปกรณ์และฉากตามเรื่องที่แสดง

การรำละครในเรื่องอิเหนา ตอนสังข์ เป็นการทำรำเข้าพระเข้านางระหว่างอิเหนากับบุษบา อิเหนานั้นรักใคร่และปรารถนาในตัวนางบุษบาเป็นความรักที่ซอห่มพืงมีต่อหญิงสาว จึงลักพานางจากเมืองคาหาเข้ามาไว้ในถ้ำ ลักษณะของกลอนบทละครเป็นกลอนสุภาพบรรจุกำทำนองเพลงไฮโลม กิริยาทำรำเป็นการเข้าเกี่ยวของฝ่ายตัวพระที่ปรารถนาในนางอันเป็นที่รัก ส่วนฝ่ายตัวนาง

ก็มีท่วงท่าที่เงินอาย ลักษณะวิธีการปฏิบัติทำรำเป็นท่าเฉพาะที่สื่อให้เห็นถึงการเข้าพระเข้านาง โดยพระจะนั่งอยู่ด้านซ้ายมือของนาง และนางจะนั่งอยู่ด้านขวามือของพระ ไม่มีการเคลื่อนสลับที่ ทำรำเป็นท่าเฉพาะที่สื่อให้เห็นถึงการเข้าพระเข้านางโดยมีท่าเสริมบทเพิ่มขึ้นมาให้ความหมาย ช่วยเสริมท่ารำจากท่าเฉพาะในการรำ ซึ่งมีลักษณะเป็นการรำตีบทประกอบคำร้อง ผู้แสดงนั่งรำ อยู่บนเตียงในฉากถ้ำหรืออาจนั่งบนแท่นศิลา ให้เข้ากับฉากของเรื่องในตอนดังกล่าว องค์ประกอบ ในการรำชุดนี้ ผู้แสดงต้องศึกษาบทละคร และอุปนิสัยของตัวละครที่ได้รับบทบาท พร้อมทั้ง เพลงร้องและทำนองดนตรีให้เกิดความเข้าใจ และมีความแม่นยำในการปฏิบัติทำรำให้ถูกต้อง อย่างเป็นธรรมชาติ คือให้ผู้ชมได้รับอรรถรสอย่างสมบูรณ์ ในการรำผู้แสดงต้องมีการเตรียมพร้อม ร่างกาย และการฝึกหัดวิธีการปฏิบัติในการนั่งพับเพียบ การนั่งต้องมีการนั่งซ้อนเท้า การนั่งยกก้น เพื่อช่วยในการปฏิบัติทำรำให้ดูสวยงามไม่ติดขัด ตัวพระมีการกระแซะและเอนตัวเข้าหานางแล้ว ถอยออก เป็นการตีบทตามเพลงร้อง ผู้แสดงตัวพระแต่งกายขึ้นเครื่องพระ (สีแดง) ผู้แสดงตัวนาง แต่งกายขึ้นเครื่องนาง (สีเขียว) หากแต่ศีรษะเปลี่ยนจากมงกุฏนางเป็นรัดเกล้าขอด ซึ่งเป็น เครื่องแต่งกายเฉพาะของตัวละครที่มีการกำหนดไว้ มีฉากของการแสดงเป็นฉากภายในถ้ำที่มีเตียง สำหรับผู้แสดง

การรำละครพันทางเรื่องพระลอ ตอนเข้าห้อง เป็นการรำเข้าพระเข้านางระหว่างตัวละคร 3 คน คือพระลอ กับพระเพื่อน พระแพง มีลักษณะของการรำที่พิเศษเป็นรูปแบบเฉพาะของการรำเกี่ยวกับ พระ 1 คน กับนาง 2 คนด้วยกัน พระลอและพระเพื่อนพระแพงมีความปรารถนา ในความรักต่อกันและสมหวังหลังจากที่ผ่านอุปสรรคต่างๆมา ลักษณะของกลอนบทละครเป็น กลอนสุภาพมีการบรรจุเพลงร้องมีสื่อความหมายของอารมณ์รัก ได้แก่ เพลงเสียดแทง และ เพลงลาวดำนินทราย กิริยาทำรำเป็นการนั่งรำโดยพระนั่งอยู่ตรงกลางระหว่างนางทั้ง 2 คน เข้าเกี่ยวนางทั้งสองคนพร้อม ๆ กัน พระจะต้องแบ่งปฏิบัติท่าทางต่างๆที่เป็นท่าเฉพาะ และท่า เสริมบทในการตีบทร้อง การเข้าเกี่ยวนางปฏิบัติทั้งด้านซ้ายและด้านขวามือ โดยทำเช่นเดียวกัน หรือในบางครั้งเลือกปฏิบัติทำใดท่าหนึ่งไปกับนางเลยเพียงคนเดียว เช่น ลูบที่แขนนางด้วยซ้าย แล้วหันมาเชยคางนางด้านขวาก็เป็นได้ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย ส่วนฝ่ายนางถึงแม้จะมีความ ปรารถนาในฝ่ายพระเช่นกันแต่ด้วยบุคลิกของสตรีจึงต้องมีการแสดงออกของความเงินอาย หรือ หลบสายตาบ้างเป็นครั้งคราว ผู้แสดงนั่งรำอยู่บนเตียงในฉากห้องบรรทม ผู้แสดงต้องศึกษาเรื่อง ขององค์ประกอบในการแสดง ต้องมีความรู้ในเรื่องที่แสดง รู้อุปนิสัยของตัวละคร และทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ศึกษาบทละครและท่วงทำนองของเพลงดนตรี เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฝึกหัดกระบวนการรำต่อไป อีกทั้งต้องมีการฝึกหัดวิธีการปฏิบัติการนั่งเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมช่วยเสริมให้เกิดความคล่องตัวในการนั่งรำเข้าพระเข้านาง เช่น นั่งพับเพียบเบี่ยงหัวเข้าหา

นางทั้งด้านซ้ายและด้านขวา การนั่งต้องมีการนั่งซ้อนเท้า การนั่งยกกัน เพื่อเสริมให้ระดับของตัวสูงขึ้น ช่วยให้การปฏิบัติทำรำไม่ติดขัด คุสบายตามากยิ่งขึ้น การรำต้องมีการถ่าน้ำหนักไปหานาง ในการกระแจะ หรือเอนตัวเข้าหานางพร้อมทั้งถอยออก เพื่อให้มีช่วงของจังหวะการรำเปลี่ยนไปหานางทั้ง 2 คนในด้านซ้ายและด้านขวา ทำรำใช้ท่าเฉพาะในการรำเข้าพระเข้านาง อันได้แก่ท่าโลมในระดับต่าง ๆ เป็นต้น ประกอบกับท่าเสริมบทที่เป็นการรำตีบทตามบทร้องช่วยสื่อความหมายของเรื่องให้ครบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้แสดงแต่งกายตามประเภทของละครพันทาง ตัวพระแต่งกายขึ้นเครื่องพระ (สีแดง) หากแต่เปลี่ยนส่วนปลายยอดของชฎาเป็นปลายยอดที่ใช้เฉพาะของเรื่องในตอนนี้ที่เรียกกันว่า ยอดลาว ตัวนางนุ่งสั้นยาวกรอมเท้า สวมเสื้อมีแขน ใส่เครื่องประดับครบถ้วนตามฐานะ ไม่กำหนดสีตายตัว แต่ให้ใช้หลักของการใช้สีที่ตัดกับตัวพระ ซึ่งในชุดนี้อาจเป็นสีเขียว สีเหลือง ก็เป็นได้ ที่สำคัญตัวนางทั้งสองจะแต่งชุดเช่นเดียวกันและสีเดียวกัน ในการแสดงฉากเป็นห้องบรรทม มีอุปกรณ์ของเครื่องราชูปโภคด้านข้างเตียง

การแสดงละครเสภา เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ เป็นการรำเข้าพระเข้านางระหว่างพระไวยกับนางวันทอง เป็นการสื่อให้เห็นถึงความรักที่มารดามีต่อบุตรถึงแม้ว่านางวันทองจะไม่มีชีวิตอยู่แล้วด้วยความรักลูกนางจึงแปลงเป็นหญิงสาว แต่พระไวยซึ่งเป็นหนุ่มมีความคะนองเมื่อพบหญิงสาวก็เข้าเฝ้าตามประสาของชายหนุ่ม เรื่องนี้จึงมีพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องของความรักที่แตกต่างจากชุดอื่น ๆ ในการรำเข้าพระเข้านางเมื่อฝ่ายพระเข้าเฝ้า นางจึงมีท่วงท่าที่ปิดป้อง ผลักตัวพระออก แต่มีกิริยาของความห่วงใยแทรกอยู่ ลักษณะวิธีการปฏิบัติทำรำเป็นการขึ้นรำทำให้สามารถใช้พื้นที่ของเวที และมีการเคลื่อนที่ของตัวละครมากกว่าชุดอื่น ได้แก่เดินเข้าหานาง ถอยออก เคลื่อนไปด้านซ้ายและขวาของเวที เดินวนรอบเป็นวงกลม เข้าเฝ้าทั้งด้านซ้ายและขวา ลักษณะกลอนบทละครเป็นกลอนสุภาพ บรรจุทำนองเพลงที่ให้อารมณ์รัก ได้แก่ เพลงนกจาก เพลงชาติ เพลงโลม เป็นต้น ทำรำเป็นท่าเฉพาะและทำรำเสริมบทในการตีบทให้ได้ตามบทร้อง ในการรำชุดนี้ทำรำเข้าพระเข้านางมีลักษณะท่าที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติ คือกิริยาการจับต้อง โอบนางไม่ละเอียดย่อนประณีตเท่าละครใน แต่ยังคงซึ่งความหมายสื่อถึงการแสดงความรักที่ฝ่ายพระพึงมีต่อฝ่ายนาง องค์ประกอบที่สำคัญของการแสดงผู้แสดงต้องทราบเนื้อเรื่องเข้าใจลักษณะของตัวละครและบทบาทในตอนที่แสดงให้เกิดความเข้าใจ พร้อมทั้งมีความแม่นยำในการปฏิบัติทำรำให้เข้ากับจังหวะเพลง มีการฝึกหัดการใช้พื้นที่บนเวทีให้เกิดความสมดุลไม่ทำให้เวทีเอียง การขึ้นรำต้องมีการเน้นจังหวะของเข้าและการกระทบสั้นเท้าลงพื้น แสดงกระฉับกระเฉง คล่องตัว ผู้แสดงแต่งกายตามประเภทของละคร ตัวพระ ใส่สนับเพลา นุ่งผ้า ใส่เสื้อกำมะหยี่ สวมหมวก (ใช้สีเข้ม เช่น สีดำ สีกรมท่า) ตัวนางนุ่งผ้ายก (สีตามความเหมาะสม) ห่มสไบ (เป็นผ้าพื้นหรือปักก็ได้) การแสดงใช้ฉากป่ามีชิงช้าสำหรับให้นางนั่ง

การแสดงอารมณ์รัก ผู้แสดงต้องมีการสร้างอารมณ์ความรู้สึกจากภายในจิตได้สำนึก แล้วถ่ายทอดออกมาสู่กิริยาท่ารา สีนหน้า แววตา ให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกคล้อยตามมีความซาบซึ้ง เข้าใจว่าในขณะที่กำลังถ่ายทอดบทรักให้ทุกคนได้ชม ซึ่งหากผู้แสดงมีความรู้สึกดังกล่าวแล้ว เมื่อถ่ายทอดเป็นการแสดงก็จะสามารถสื่อให้ผู้ชม ได้เข้าถึงอารมณ์สในเรื่องของความรักในการ เข้าพระเข้านางอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งช่วยเสริมทำให้ละครดูสมจริงมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การถ่ายทอคนาฏยศิลป์ที่สืบจากรุ่นสู่รุ่นนั้น ควรที่จะได้รับการบันทึกเป็นเอกสารตำรา ทางวิชาการ เพื่อเป็นหลักฐานในการศึกษาในภายหน้า ผู้วิจัยมีความเห็นสนับสนุนแก่ผู้ที่จะ ทำการศึกษาเรื่องของกลวิธีการรำในการแสดงละคร ในอารมณ์ที่นอกเหนือไปจากอารมณ์รักของ การรำเข้าพระเข้านาง และจัดระบบการเรียนการสอนที่เป็นหลักสูตรของกลวิธีในการรำสำหรับ การแสดง